

DIPLOMATIK DISKURSDA GENDER ASPEKTINI O'RGANISHNING QIYOSIY-CHOG'ISHTIRMA METODOLOGIYASI

Hamidullayev Boburbek Murodullo o'g'li

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil tadqiqotchisi,

O'zbekiston davlat jahon tillari akademik litseyi fransuz tili fani o'qituvchisi

E-mail: boburhm@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada fransuz va o'zbek diplomatik diskursida gender aspektini tadqiq etishning qiyosiy-chog'ishtirma metodologiyasi mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyot tahlili asosida asoslab beriladi. Diplomatik diskursning institutsional tabiati hamda lingvistik genderologiya yutuqlari uyg'unligida tahlilning bosqichli modeli – korpus shakllantirish, qiyoslash asosini (tertium comparationis) belgilash, til sathlari bo'yicha tahlil, lingvokulturologik talqin va statistik tekshiruv – taklif etiladi. Metodologiya tipologik jihatdan farqli ikki til materialini obyektiv chog'ishtirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: diplomatik diskurs, gender aspekti, lingvistik genderologiya, qiyosiy-chog'ishtirma metod, diskurs-tahlil, tertium comparationis, korpus tahlili.

Аннотация. В статье на основе анализа отечественной и зарубежной научной литературы обосновывается сравнительно-сопоставительная методология исследования гендерного аспекта во французском и узбекском дипломатическом дискурсе. Предлагается поэтапная модель анализа: формирование корпуса, определение основания сравнения (tertium comparationis), анализ по языковым уровням, лингвокультурологическая интерпретация и статистическая проверка.

Ключевые слова: дипломатический дискурс, гендерный аспект, лингвистическая гендерология, сравнительно-сопоставительный метод, дискурс-анализ, tertium comparationis, корпусный анализ.

Abstract. Based on an analysis of national and foreign scholarship, the article substantiates a comparative-contrastive methodology for studying the gender aspect in French and Uzbek diplomatic discourse. A step-by-step model is proposed: corpus building, establishing the basis of comparison (tertium comparationis), analysis across language levels, linguocultural interpretation and statistical verification.

Key words: diplomatic discourse, gender aspect, linguistic genderology, comparative-contrastive method, discourse analysis, tertium comparationis, corpus analysis.

Kirish

Gender lingvistikasi so'nggi yarim asrda tilshunoslikning eng faol rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biriga aylandi. Uning ilmiy asoslari R. Lakoffning til va jins asimmetriyalarini ochib bergan klassik tadqiqotidan boshlanib, rus tilshunosligida A.V. Kirilina asarlarida lingvistik genderologiya alohida yo'nalish sifatida shakllandi. O'zbek tilshunosligida ham gender masalalari so'nggi yillarda izchil o'rganilmoqda; jumladan, Sh. Gulyamova gender tushunchasining lingvistikadagi o'rnini nazariy jihatdan yoritgan.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, gender aspektini tipologik jihatdan farqli ikki til – fransuz va o'zbek tillari diplomatik diskursida qiyoslab tadqiq etish maxsus metodologik apparatni talab etadi. O'zbek tilshunosligida gender aspekti qardosh bo'lmagan tillarni chog'ishtirish orqali ham o'rganilgan, diskursning gender xususiyatlari masalasi ham ko'tarilga. Biroq diplomatik diskurs doirasida

fransuz va o'zbek tillari gender aspektida maxsus qiyoslab tadqiq etilmagan – ushbu maqolada shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan metodologik model asoslanadi.

Diplomatik diskurs gender tadqiqotining obykti sifatida

Diplomatik diskurs institutsional diskursning bir turi sifatida belgilangan kommunikativ maqsad, qat'iy janr tizimi (rasmiy nutq, bayonot, verbal nota, kommyunike, bitim) va o'ziga xos lingvistik vositalar majmui bilan ajralib turadi. A.S. Kojetevaning fransuz verbal notalari materialidagi tadqiqoti diplomatik diskursning informativlik, konvensionallik va persuazivlik kabi kommunikativ-pragmatik kategoriyalarini ajratib ko'rsatadi ; T.A. Volkova esa diplomatik diskursni tarjima strategiyasi nuqtai nazaridan qiyoslaydi . N. Fairclough asoslagan tanqidiy diskurs-tahlil (CDA) diskursni ijtimoiy amaliyot sifatida talqin etib, undagi hokimiyat va mafkura munosabatlarini ochishga imkon yaratadi ; T. van Dijk diskursni kontekst bilan uzviy bog'liqlikda o'rganishni taklif etadi . Gender aspekti aynan shu – til, hokimiyat va ijtimoiy identiklik kesishuvida namoyon bo'ladi.

Gender lingvistikasi va metodologik asoslar

Lingvistik genderologiyada gender til hodisasi sifatida ikki yo'nalishda – til orqali ifodalanuvchi gender va tilda muhrlangan gender stereotiplari sifatida o'rganiladi. O'zbek tilshunosligida ham gender omilining nutqda ifodalanishi, jumladan ayollar nutqiga xos lingvistik xususiyatlar Sh. Iskandarova tadqiqotlarida yoritilgan . Tadqiqot metodologiyasi sistemaviylik, funksionallik va qiyoslashning ikki yo'nalishliligi (universal hamda idioetnik jihatlar) tamoyillariga tayanadi.

Qiyoslash asosi (tertium comparationis) muammosi

Eng muhim metodologik tugun – qiyoslash uchun umumiy asosni aniqlashdir. Fransuz tili grammatik jins (genre)ga ega flektiv til bo'lsa, o'zbek tili grammatik jinsdan xoli agglyutativ tildir. Shu sababli qiyoslash shakliy birliklar darajasida emas, balki funksional-semantik kategoriya – “diskursda gender referensiyasining ifodalanishi” darajasida olib boriladi.

Fransuz tilida bu kategoriya, jumladan, lavozim va unvon nomlarining feminizatsiyasi orqali faollashadi; A.-M. Houdebine-Gravaud rahbarligidagi tadqiqotlar bu jarayonning institutsional asoslarini ochib bergan, D. Elmiger esa feminizatsiya va gender-neytral til munozaralarini fransuz hamda nemis tillari qiyosida tahlil qiladi. O'zbek tilida gender referensiyasi asosan leksik va kontekstual vositalar, shuningdek murojaat va xushmuomalalik (hurmat) vositalari bilan ifodalanadi; bu jihat H.V. Ismoilova tomonidan ingliz va o'zbek tillari qiyosida o'rganilgan. Funksional asos ikki tildagi turli vositalarni bir muqoyasa maydonida ko'rib chiqish imkonini beradi.

Tahlilning bosqichli modeli

Birinchi bosqich – korpus shakllantirish. Fransuz va o'zbek tillaridagi diplomatik matnlardan tematik va xronologik jihatdan muvozanatlangan qiyosiy korpus tuziladi.

Ikkinchi bosqich – til sathlari bo'yicha tahlil. Gender markerlari leksik, morfologik, sintaktik va pragmatik sathlar bo'yicha aniqlanadi.

Uchinchi bosqich – chog'ishtirma tahlil. Markerlar tertium comparationis asosida qiyoslanadi; o'xshashlik, qisman moslik va lakuna holatlari belgilanadi.

To'rtinchi bosqich – lingvokulturologik talqin. Farqlar har bir til jamiyatining madaniy va institutsional konteksti bilan izohlanadi.

Beshinchi bosqich – statistik tekshiruv. Markerlarning chastotaviy taqsimoti hisoblanib, sifat tahlili miqdoriy ma'lumotlar bilan dalillanadi.

Metodlar majmui

Model doirasida tavsifiy metod, diskurs-tahlil, komponent va kontekstual tahlil, qiyosiy-chog'ishtirma metod, lingvokulturologik tahlil hamda statistik metod uyg'un qo'llanadi. Metodlarning majmuaviy qo'llanishi tadqiqotning ham sifat, ham miqdor jihatdan asoslangan bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa

Taklif etilayotgan qiyosiy-chog'ishtirma metodologiyaning o'zagi qiyoslash asosini shakliy emas, balki funksional-semantik darajada belgilashdan iborat. Korpus shakllantirish, til sathlari bo'yicha tahlil, chog'ishtirish, lingvokulturologik talqin va statistik tekshiruvni qamrovchi bosqichli model, mahalliy hamda xorijiy ilmiy an'anaga tayangan holda, tadqiqot natijalarining ishonchliligi va takrorlanuvchanligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ergasheva G.I. Ingliz va o'zbek tillari frazeologizm va paremiyalarida gender aspektining qiyosiy-tipologik tadqiqi: filol. fanlari nomzodi diss. – Toshkent. (Gulomova H. sharhida keltirilgan)
2. Gulomova H. O'zbek tilshunosligida gender lingvistikasini o'rganilishi borasida ayrim mulohazalar // Xorijiy filologiya. – Samarqand: SamDChTI.
3. Gulyamova Sh. Gender tushunchasi va uning lingvistikada tutgan o'rni // Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti. – 2019. – №2(74). – B. 107–114.

4. Ismoilova H.V. Xushmuomalalik kategoriyasi va hurmat konseptining ingliz va o'zbek tillaridagi gender xususiyatlari. (Gulomova H. sharhida keltirilgan)
5. Iskandarova Sh. O'zbek nutq odatining muloqot shakllari: filol. fanlari nomzodi diss. (Gulomova H. sharhida keltirilgan)
6. Qurbonova M., Rajabova N. Diskursning gender xususiyatlari. (Gulomova H. sharhida keltirilgan)
7. Cameron D. Feminism and Linguistic Theory. – London: Macmillan, 1992.
8. Elmiger D. La féminisation de la langue en français et en allemand. – Paris: Honoré Champion, 2008. – 404 p.
9. Fairclough N. Discourse and Social Change. – Cambridge: Polity Press, 1992.
10. Houdebine-Gravaud A.-M. (dir.) La féminisation des noms de métiers en français et dans d'autres langues. – Paris: L'Harmattan, 1998. – 198 p.
11. Lakoff R. Language and Woman's Place. – New York: Harper & Row, 1975. – 83 p.
12. Van Dijk T.A. (ed.) Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. – London: SAGE Publications, 2011.
13. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. – М.: Институт социологии РАН, 1999. – 189 с.
14. Кожетева А.С. Лингвопрагматические характеристики дипломатического дискурса: на материале вербальных нот: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 2012. – 22 с.
15. Волкова Т.А. Дипломатический дискурс в аспекте стратегичности перевода и комм